

A szentgericzei unitárius ekklezsia.

(Történeti leírás.)

(Vége.)

Jóltevők.

Az ekkleziák nálunk unitáriusoknál egyéb fontos tényezők közreműködésén kívül fennállásukat hiveik buzgó áldozatkészségének köszönhetik s ez annál inkább figyelmet érdemlő körülmény, mert hazánkban az unitárius hivek mondhatni egészben véve a mostoha viszonyok közt élő szegény székely népből valók, a kiknek éjnapi folytonos kitartó munka mellett is sziklás-bérczes földjük oly szükösen nyújtja az áldást.

Bámulatos s mindig figyelmet és feljegyzést érdemlő, hogy ez a nép vallásáért mit áldozott sokszor a nincsenből is, hogy mikor két fillérje volt is, egyiket, ha szüksége volt reá az egyháznak, önként nyújtotta áldozatul oltárára. Ekkleziánk sem szükölködött eleitől fogva ily jóltevőkben s éppen azért megörökíteni nevöket annál szükségesebbnek tartom, hogy lássa a jelen és jövő nemzedék egyaránt buzgóságukat. Felsorolom tehát öket, ha tán a legcsekélyebb adomány van is nevökkel kapcsolatban, hát ha az ilyen többet tett s adománya nagyobb és becsesebb volt, mint amaz evangeliomban említett özvegyé, ki a gazdagok ajándékaival szemben csak két fillért vete az Isten ládájába.

A jóltevők sorát a rendelkezésre álló adatok tanusítása szerint 1697-ben megnyitja *Pető György* akkori gondnok, ki hagyomány levelében így szól: *hagyok az unitáriusoknak templomokhoz egy szántóföldet*; ugyan ő a papság használatára hagyott egy szántóföldet szénarétjével s gyümölcsfáival (Csunyásán). Ismét egy darab szántóföldet (Berekrenehőben). 1709-ben *Veres Márton* és *András* testvérek egy orotvány földet (véghegy megett) az unitár. ekklezsia papjai számára örökösen, ugyanakkor *Veres András* egy drb szőlőt Virgóban a papnak s egy drb szántót.

1740-ben Nyárádgalfalván lakó nemzetes *Boros János* ur egy kétfejű sasot, virágos önkannát adott, ugyanakkor nemzetes *Jakab Miklós* ur egy óntányért urvacsorai czélra.

1748-ig még a következő adományozások vannak feljegyezve: T. N. *Gál Márton* adott egy fejer karmasin selyemmel, s kofiummal elegyesen kivarrott keszkenőt. *Marosi Zsigmond* az éneklő oltárra egy lengyolcs selyemmel kivarrott terítőt; ugyanő az ur asztalára egy

fejér, koczkás abroszt és egy arannyal, ezüsttel kivarrott keszkenőt. *Boros János* egy kupásnyi ónkanált. *Boros Gergely* szintén azt. *Jakab Miklós* a fennebb említett óntányért egy „nyeliben járó“ késsel és egy szekfűszin selyem keszkenővel, *Boros János* egy ónpalaczkot. *Boros János* és élete párja *Kovács Zsuzsánna* egy kis óntányért. *Cseh János* és élete párja *Palatkai Zsuzska* egy keresztelő kised ónkannát, egy fertályosnyit.

1732-ben *Jakab Zsigmond* és *Miklós* készítettek egy éneklő oltárt. (Leírását l. hátrább). 1759-ben néhai tiszteletes tudós *Kapusi Miklós* uram özvegye *Kúts Anna* asszony a templombeli asztalra egy kamuka sima szőtt varrásnélküli abroszt. 1785-ben *Jakab Gergely* ur özvegye *Botos Rebeka* asszony készítetett egy urvacsorai asztalt. (Leírását hátrább). 1775-ben özv. *Gál Anna* ajándékozott egy atlasz selyem keszkenőt.

1791-ben tek. *Jakab Miklós* ur leányai *Zsuzsánna* és *Klára* egy patyolat, metszett szélü virágos keszkenőt, ugyanez évben N. T. *Simon Máté* özvegye *Kuti Erzsébet* asszony toronyépítésre 25 frtot és egy török szőnyeget a papiszék eleibe. *Boros Dániel* ur szintén e végre 5 frt. *Gál Mihály* ur 1 frt 2 pénzt.

1800-ban *Jakab Simon* ur a mesterség számára (Külsőben) egy drb szőlt. — 1802-ben néhai tiszt. esperes *Kozma Mihály* ur özvegye *Muzsnai Máté Katalin* asszony a parochiális nagyobb ház utca felőli 1-ső ablakot maga költségén csináltatta. 1806-ban *Cseh Anna* Sinka Jánosné a szószékre egy szederjes posztóból sárga szőrrojttal körülvelt takarót. 1809-ben *Barabási Juliánna Sárdi Mózes* élete párja egy veres selyemmel himzett virágos, gyapotgyolcs keszkenőt. 1813-ban tek. *Ballok Trésia* ifju asszony néhai tek. *Boros József* ur özvegye a mesterség számára (Timakban) egy darabocska szőlt adott.

1816-ban *Jakab Klára* egy ón lapostálat urvacsorai kenyérnek.

1819-ben ifj. *Jakab Elekné, Szekeres Jusztina* asszony nagy nevű történetirónk mlgs. *Jakab Elek* ur édes anyja az ur asztalára egy házi szőnyeget.

1820-ban *Boros Györgynek* a „megye adós lévén 58 m. frt 14 $\frac{1}{2}$ pénzzel, nevezett B. Gy. ur Istenéhez s idvezítő vallásához viseltető buzgóságból az említett adóságot a megyének elengedte.“

1829-ben az eklézsiában consistoriális határozat folytán gyűjtés rendeztetvén a kolozsvári templom javítására és tanári fizetés jobbítására, gyűlt a kiküldött biztosok jelenlétéken 101 rfr. 80 véka buza és 79 ved. bor; az egyes adakozók nevei láthatók számad. jegyz. könyv 217—220 lapjain. Maga az eklézsia közpénztárából 40 refr-al járult hozzá.

1830-ban *Sárosi György* és felesége *Szombatfalvi Mária* az ur asztalára ajándékoztak egy selyem keszkenőt.

1832-ben *Boros Mihály* pátronus ur templom padimentomozására adott 6 mfr-ot.

1836-ban *Simó Mihály* ur az eklézsia számára ajándékozott 25 mfr-ot, mi tőkésítettet.

1844-ben szentbenedeki *Gál Elek* házanépével — ötödmagával

— unitáriussá levén, önköltségén egy 35 fontos harangot vásárolt és azt a Sztbenedeken levő hitünk sorsosi közhasználatára oly móddal ajánlá, hogy az legyen a sztbenedeki leánymegyéé, ha pedig onnan elenyésznének az unitáriusok, minden teher nélkül szálljon a szentgericzei anyaeklézsiaira.*)

Ugyan 1844-ben ákosfalvi néhai Nagy Márton özvegye *Sófalvi Zsuzsánna* a sztgericzi anyamegye számára orgona alaptókéül ajánlékozott 240 frtot.**) E kegyes asszony neve méltó volna, hogy arany betűkkel jegyeztessék fel eklézsiank s ugy az ákosfalvi leányeklézsia évkönyveibe. Felsorolom nemes tetteit, hogy ítéljen felette a t. olvasó. Még férje életében s azzal egyetértőleg ajándékoztak az ákosfalvi leány eklézsianak az ugynevezett kis-utczában egy telket s arra saját költségükön egy kisdud templomot építettek; azon kívül ajándékoztak erdőt, szántóföldeket és réteket. Az eklézsia részére az országut mellett eszközöltek ki a falu közönségétől a tisztség utján egy benváló jószágot s arra egy kis házat építettek, hogy az jövedelmezzen az eklézsia számára.

Ezeken kívül vég hagyományilag fennemlített kegyes nő az ákosfalvi leányeklézsianak 100 ezüst frtot hagyott, mely kellő gondozás mellett ma meghaladja az 1000 frtot, s mely ma mint kepeválsági tőke fedezi a beszolgáló belső emberek fizetését. — Nemes szívének melegségét érezte több rendben az anyaeklézsiaival is, hol a fennirt orgona alaptókéen kívül befolyt a harangöntés költségeibe s végül a szentgericzei belsőemberek kepeje pótlására letett 300 mfr-ot oly kikötéssel, hogy annak kamatai évenként két harmadrészben a pap, egy harmadrészben pedig a mester részére adassanak ki. Ennyi kegyes érzés, mely újból és újból tettekben mutatta ki magát, méltó az emlékezetre.

1845-ben az akkor készült orgona költségeihez hozzájárultak az eklézsia tagjai 85 frt 08 pénzzel; az ákosfalvi Nagy Mártonné 240 mfr-ja növekedett 20 mfr-al és így a 345 mfr. és 08 pénzen kívül a többi költséget az eklézsia hordozta ugyan, de nem apasztotta a köztőkét, hanem más jövedelmekből.

1847-ben egy sárga, kék, veres szinekből álló koczkás gyapju szőnyeget ajándékozott tek. id. *Jakab Elekné, Szekeres Jusztina* asszony, szintén az éneklő oltárra egy szürke kendőt is adott volt.

1849. szentgericzei nemes *Boros Györpy* ur kedves élete párjával *Tóth Julánna* asszonnyal kegyes indulatból hagyományoztak a belső emberek kepeje pótlására 400 mfr-ot (168 fr o. é.) oly kikötés mellett, hogy annak kamatja felerészben a pap, felerészben a mester részére fordíttassék. E két név is azok közé tartozik, melyekkel ismételten találkozunk s kik felejtethenné tették magukat. Ugyan ők az urasztali készületeket szaporították egy kupás, fedeles ónkannával, mely ajándék folytán az eklézsia meglevő ónkannáját

*) I. sz. jegyz. könyv II. k. 340 lap. tényleg az azon időbeli unitáriusok elenyésztek, de hogy a harang hová lett, nincs róla semmi emlékezet sehol. E sorok írója mint bevezetett tényt találta idejövetelekor.

**) L. sz. j. k. 341 lap.

az ákosfalvi leányekklézsiának ajándékozta, tehát egy jótételből kettő származott s mindkettő kedves volt Isten előtt.

1852-ben *Szilágyi Sára* asszony, helybeli pap és esperes tiszt. *Farkas György* ur neje az ur asztalára adott egy vereses virágu takácsszőttes kamuka abroszt selyem rojtjal.

Szintén 1852. a papság belső telke nagyobbitása czéljából egy darabocska a szomszéd telekből vásároltatván 150 mfron, ehhez helybeli pap t. *Farkas György* ur 15 mfral járult.

1853-ban a templomi szószékre helybeli pap t. *Farkas György* ur és felesége *Szilágyi Sára* asszony egy diszes fekete bársony takarót ajándékoztak a szószékre ily felirattal: *Isten dicsőségére F. J. emlékére 1853.*

1854-ben *Boros Mihály* ur egy drb 1½ vékás földet ajándékozott a mesterség használatára Urháton.

1855-ben szintén a mesterség számára ajándékozott egy 100 □-öl területű puszta szőlő helyet *Jakab Ferencz* ur.

1856-ban t. *Boros Mihály* ur hagyományozott mintegy 5 vékás helyet a domb megett.

1857-ben a státus pénztára gyarapítására egyesek részint kötelezvényben, részint készpénzül aláírtak 915 rfrtot; az ekklézsia és belső emberei részéről mint tőke aláíratott 1300 rnsfr. melyből az ekklézsiát érdeklő 100 rnsfr, ebből kifizettetett 600 fr.*)

1860-ban özv. *Boros Györgyné, Tóth Juliánna* ajándékozott az ekklézsiának; a) egy koczkás. kamuka fejez igen szép uj abroszt; b) egy szép veres földű, fejező virágos más kisebb abroszt; c) egy kék földű fejez és fekete virágu szép selyem terítő keszkenőt, mely a szent jelek beterítésére van szánva; rajta ezen felírás: *Özv. Boros Györgyné, Toth Juliánna adta a szentgericzei unitár. ekklézsiának.*

1862-ben helybeli pap és esperes t. *Farkas György* ur a papház építéslker étel- ital- és pénzbeli segedelemben az építéshez hozzájárult mintegy 16 fr-al.

1864-ben özv. *Jakab Józsefné—Székely Rózsália* az ekklézsiának hagyományozott egy 4 vékáskora helyet a harasztkereki határon.

1865-ben tek. ifj. *Jakab Elek* ur készítettett az ekklézsiának egy aranykönyvet, értéke 2 fr.

1865-ben a *Kozma család* egy diszes urvacsorai poharat ajándékozott, az ezen évben tartott szentgericzei zsinaton használtott először, (leírását lásd később).

1868-ban az ekklézsia a sz.-kereszturi iskola segedelmezésére adott 20 fr-ot.

1868-ban *Posner K. Lajos* budapesti nagykereskedő a közoktatási kormány utján az iskolabeli legjobb tanulónak ösztöndíjül küldött 2 fr-os tallért.

Ugyan a magas kormány által az Egyh. Képv. tanács utján küldetett egy koronázási díszkép.

1868-ban meghatározta az ekklézsia közgyűlése, hogy a székely-

*) 1. sz. j. k. III. köt. 230 lap.

kereszturi iskolából jönni szokott ünnepi deáknak minden ünnepi alkalommal 3 fr-ot ad. Addig egy régi pengő fr. adatott vagyis 1 frt, 5 kr. Ünnepi deák pedig járt már a mult száz közepétől fogva, mert már 1768-on innen az ünnepi prédikáló deáknak a számadásokban a kiadás mindenütt feltalálható Csak az utóbbi időben, hogy Kereszturról megszűnt legátus járni, szűnt meg itt is az ünnepi követség bizonytalan ideig.

1870. öntetett az eklézsia egy 409 $\frac{1}{2}$ fontos harangot 541 frt 50 krral; ennek törlesztéséhez az eklézsia tagjai, sőt néhány ref. atyafiak is hozzájárultak 40 frt 85 krral és 27 véka 12 kupa gabonával.¹⁾

1870-ben országos levéltári aligazgató mlgs Jakab Elek úr egy a czinterem tőzsomszédságában levő darab jószág rész megvásárlására kegyes indulattal adott 70 frtot azon indokból, hogy abban levén szülői s más véreinek porai elhelyezve, idegen kézre ne jusson az a birtok, hanem maradjon örökösen az eklézsia, mint legméltóbb tulajdonos birtokában. Óméltósága azonban ugy a maga, mint jogutódai nevében lemondott az oda temetkezés jogáról, annyival inkább — ugymond ajándék-levelében — *mivel a népeknek, vallásfelekezeteknek és nemzetségeknek még a sirban, az örök nyugalom s a tökéletes egyenlőség országában is egymástól elkülönzését, oly előítéletnek tartom, mely felett a józan ész kárhóztató ítéletét immár kimondotta.*²⁾

1871. id. *Iszlai József* a templomban tartás és használat végett ajándékozott egy énekes könyvet.

Ugyan *Iszlai József* 1873-ban mintegy 3000 frtot érő összes fekvő javait, külsőt és belsőt, felerészben a vallásközönségnek, felerészben pedig a szentgericzei eklézsianak hagyományozta azon feltétellel, hogy felesége életében teljes haszonélvezetében maradjon, annak halála után pedig minden jogokkal a vallásközönség és szentgericzei eklézsia birtokába menjen által.

1876. helybeli pap és esperes t. *Farkas György* ur és neje *Szilágyi Sára* asszony ajándékoztak a szentgericzei unitárius iskola számára, annak szellemi szükségéire 100 frtot, annak emlékére, hogy ezen szent eklézsiaiában huzamos időn keresztül békésen és háborgatás nélkül éltek a hivekkel. 1877-ben *Biás Károlina* ev. ref. egyfehéres selyem urasztali kendőt, mely az urasztali készletek leterítésére használtatik.

1880. az eklézsia a *Dávid F.*-alapítványba adott 50 frtot. Ezenkívül az eklézsia megvett a *Dávid F.* emléke című könyvből a szerző iránti tiszteletből 10 példányt. Mint e tényből is látszik, az eklézsia e kiváló egyén, mint szülőtte iránt szintén hálás akart lenni.

1882-ben megkezdvén az eklézsia a kepeváltsági tőkegyűjtést, arra az egyes hivek termékekben tetemesen ajánlottak fel és fizettek is öt évi kötelezettséggel.³⁾

¹⁾ L. sz. j. k. IV. köt. 148-ik lap.

²⁾ L. ekl. Aranykönyv 10. lapj.

³⁾ Lásd Aranykönyv 12 és következő lapjait.

1883. helybeli pap *Ürmösi Kálmán* az orgona mellé az eddig krétás felirattal használt számtábla helyett egy a czélnak megfelelő s mozgatható számjegyekkel ellátott számkitevő táblát készíttetett a maga költségén.

1885-ben tkts *Gál Kálmán* szegzárdi tanár úr és neje tkts *Csipkés Kata* asszony a papi székre ajándékoztak egy diszes, arany rojttal körített bársony takarót. Értéke mintegy 20 frt.

1888-ban tkts *Boros Elek* ur az ezen eklézsiában létesíteni szándékolt kepeváltsági alapra egyszáz frtot ajándékozott kegyes indulatból s őseitől örökölt szent buzgóságból.

1888-ban az eklézsia templomát és tornyát nagy költséggel (mintegy 500 frt) kijavíttatván, ez alkalommal a kőmives pallérnak szegődség szerint 1 veder bort ígért, melyet az eklézsia helyett helybeli pap *Ürmösi Kálmán* adott meg a magáéból.

1892-ben mlgs *Jakab Elek* úr eklézsiánk nemes jóakarója több rendbeli jó indulatát aval is tetézte, hogy „Kolozsvár története“ czimű nagybecsű munkájának II-ik és III-ik kötetét, az oklevéltárt és rajzokat ingyen és bérmentve megküldötte. Végül megemlítem, hogy az urvacsorai kenyeret éltök hosszaiáig t. Jakab József ur és neje Boros Teréz asszony adják.

S ezzel az eklézsia nemes jöltevéinek sorozata bezáródik azon óhajással, hogy valamint a multban adott, úgy adjon a kegyelem Istene jövőben is a szükségben buzgó és lelkes tagokat egyházunknak.

Templom.

A szent-gericzei unitárius eklézsia temploma a reformatio előtt jóval épült körülbelül a tizennegyedik száz évben. A közelebbi 1888-ban templomújítás és lemeszelés alkalmával a régi mész s részben vakolat is levakarattván több falfestmények és feliratok közt, melyeket a levakarás csaknem egészben felismerhetetlenné tett, e sorok írója ezt a három számot találta egymás mellé írva 133, de a negyedik számjegy már levolt vakarva. Ebből azt következtette, hogy a templom 1330—1340-ig terjedő időben épülhetett. Orbán Balázs kitünő régészünk is azt jegyzi meg róla, hogy az érdekes műemléke a kora gót építészetnek *) „Azonban — így folytatja tovább — a régi műalkotásból nagyon kevés maradt érintetlenül, a műértelem nélküli kiigazítások mint mindenütt, úgy itt is igazítás helyett csak rontottak. Eredeti csakis a hajó déli oldalán levő két gerelyivü keskeny ablak és a szentély ugyanez oldalán levő már nagyobb mérvű két csucsives ablak. Ezeknek béléte a kora gót-izlés szerint közepétől kajácsos vonalban tágul be- és kifelé, mely kétszeles tágulás nagy tért enged a világosságnak, míg keskeny közép nyílata csekély megütközési tért enged szél- és esőnek. Disz-művezetők a finomabb alkotások közé számítható.

Még a belsejében észlelhető régi idomokhoz számítandó a

*) I. Székelyföld II. k. Marosszék, 56. lap.

sokszögű zárodásu szentély és a csúcsives diadalív; egyéb minden átalakult. Így a szentély régi fellövellő könnyüded boltívetét ma nehézkes dongaboltozat*), a hajóét 1670-ben készült koczkás deszkafőlep helyettesíti; átalakított úgy a torony alatti főportálé, mint a délen levő oldalajtó is; a hajó északi oldalára pedig újabb ablakok vágattak. Külsőjén szintén kevés műemlék maradt meg. A kétszer tört, kajácsos tetőben végződő oldaltámok, melyek a régi boltozat oldalnyomását levezették, ma már céltalanul állanak ott; de megmaradt az igen csinos tetőpárkányzat, mely a szentélynél mély horony által elkülönített két hajácsból, a hajónál henger, horony és két kajács tagozattal alakult.

A templom hajója főlepletének közepe táján ez a felirat olvasható: *„In honorem et gloriam unius veri Dei, ejusque Filii Jesu Christi Lacunar hocce restauratum, et tabulis graphicis picturatum, atque coassatum est ex peculiari impendio hujusce Templi. Industria Decani agilis Domini Michäelis Sigmond Aediliumque Michäelis Kovätz et Joannis Szász, per Mensarium Michäelem Kozma de Gálfalva Anno Do 1670 Die ult. Mens. Aprilis“*. A párkányon pedig a virágos tábla alatt e van írva: *„Temp. R. D. Valen. Sz.-Mártoni“*.

A koronán, mely sok metszéssel és faragással ékített magas, s tetején a fiait önvérével tápláló pelikán van, kívül ez a felirat: *„Ad Laudem, et Gloriam unius veri Dei, ejusdemque Filii Jesu Christi Anno 1784.“* Az alsó részén belül pedig ez van: *„Légy hív mindhalálig, neked adom az életnek koronáját. A Sz.-Gericzei Unitaria Ecclesia készítette a maga Istenes költségével“*. Beljebb ez van: *„A sz.-kövendi Mezei Sámuel által, és tanítványa idevaló Imre Márton által készített ez a korona“*.

Volt, ézen megvan ma is, de már használaton kívül egy éneklő „Pulpitus“ sőt felirattal egyik oldalán: *Ex Psal. XXIV. Belső tisztaságban és ártatlanságban én kezemet megmosom, tisztán téged dicsérek áldozván FELSÉGEDNEK.* Másik oldalán pedig ez: *„In Laudem Unius Dei, ac Filii Ejus JESU CHRISTI erigitur Altare sumptibus Membrorum Ecclesiae Unitariae Sz.-Geritzensis Sigis: ac Nicol. Jakab, Ao Dni 1732“*.

Az urvacsorai asztal valóban antik, a múlt százév becses emteke, melynek karimájáról aláfüggő széles csipkén ez az írás: *Isten dicsőségére T. Jakab Gergely ur özvegye Botos Rebeka Asszony (által) emlékezetnek okáért 1785 cztendőben készített Asztal“*. Ma már e csipkézet letöredezvén, a felirat sincs meg rajta, valamint a lábai is megkezdettek ingadozni, szóval várná az egész asztal a megújítást, várna egy új *Botos Rebeka* asszonyt, ki kegyes indulattal felbuzdulva s Isten dicsőségére egy új urvacsorai asztalt készítenne.

A szószerk egyszerű téglából készült, fejrre meszelve néhol díszítésekkel. Ezek a betűk R. E. N. O. V. egyenként külön karikákban állanak. Alább az évszám 1822. még alább, majdnem a földszintnél: P. J. s közbe-közbe szőlőfürtök.

*) Ez 1725-ben készült Szilágyi Péter és Sipos Dávid által az eredeti egyeztet levél szerint.

Az orgona, mely 1845-ben készült, van a napkeletfelől való karban, 10 változatu, két testben. Eredetileg pedálos volt, később azonban átalakítottatott s ma egyszerű bilentyüzetes csupán, de használható jó orgona.

Még ha megemlítem, hogy a templom déli oldalán való bejáratnál van egy kis pitvar, s a templom nyugati végében még egy kar, ezzel jó rendén kellő tájékozást adtam a templomról, éppen még azt ha megmondom, hogy a székek a rendes beosztás szerint vannak készítve és festve.

Torony.

Torony és templom egymás mellett a szokott módon t. i. a torony a kelet és a nyugat hoszirányában fekvő templomnak nyugati végében van, az ugynevezett „*dombon*”;^a kezdetben a torony, mivel az építése sem lehetett legjobb móddal, sokat ingadozott, hogy már-már a leomlás veszélye is fenyegette. Mignem az 1870-ben öntött új harang a Pozdech szerkezete szerint készülvén s a másik nagy harang is arra a módszerre alakittatván, a torony állása megnyugtatóvá lett.

Egyéb veszedelme is volt, mert a kezdetben a nyugati oldalon levő ajtót omladozása miatt a délire kellett átfordítani; ekkor meg az egész fal, mely a külrészeken volt tömör csupán, belül pedig csak kitöltve, poronddal s törmelékkal, leakart folyni egészen. Ezen a veszedelmen is átesvén valami nagy bajjal, ma már azt mondhatni: a torony állása elég szilárd.

Épült 1791—92-ben, téglából, kőből, vegyest; fedele zsendely, veresre festve; fedele megújittatott 1839-ben. A zsendelyen felül a torony hegye felé egy kis helyen pléh, illetőleg bádog a fedél s a szokásos gombon felül van egy jókora csillag.

Megemlítendő az is, hogy e vidéken szokásos mód szerint a kőfal tetején a fedélzetből a négy szegleten négy kis torony van építve. Mit jelezhetnek e fiókák el se gondolom, de nálunk unitáriusoknál még helye sincs e féléknek oly helyen, a hol még a jelvények is az egység kifejezői kell, hogy legyenek. Éppen azért a közelebbi torony fedél javításakor ajánlatba hoztam volt leszedetésüket, de a megszokottság, s a nép szokásos tartozkodó s a régihez ragaszkodó természeténél fogva megmaradásukat kívánta s így ott diszlenek ma is. Megjegyzem még, hogy a torony építése előtt egyszerű harang volt csupán. S a mit szintén említés nélkül nem hagyhatok, álljon itt emlékezet okáért, hogy 1886-ban a község tagjainak közadakozásából egy óra vásároltatott, mely a mi tornyunkban van elhelyezve. Ennek vásárlása által is egy közszükség lett pótolva és senki sem bánta meg, a mi pénzét e közczélra áldozta.

Harangok.

Az eklézsia fennállása óta több rendbeli harangjai voltak. Melyek közül 1848-ban a haza oltárára is jutott ágyunak. Jelenleg három harang van, melyek közül azonban csak kettő van rendes hasz-

nálatban, a harmadik pedig csak kivételesen, ha történetesen van a ki huzza. De jobb is ha hallgat, mert a különbeni öszhangot, mely van a máskettő között, ugy zavarja mintha a komolyan beszélgető emberek beszédibe a gyermek fecsegésivel belekotnyeleskednék.

Leírásomat mégis ezen a kicsin kezdem, mint a mely a régibb. Ez egészen a régi világból való, nemcsak öntési idejét tekintve, hanem felszerelését is. Felirata a felső részén ez: *Georgius Nemes fecit Anno 1743*. Másodsorban a nagy harang következik, mint a mely a felirat szerint 1842-ben öntetett az akkori három mázsás helyébe hat mázsa súlylyal. Felirata ez: *A szentgerliczei unitária ekklézsia költségén ujra öntetett Segesvári Lotz Fridrich által 1842-ben*. A felső részén kereken szólót párosan egy edénybe szedő gyermekek vannak kimetszve. Útóje a kopás miatt egyszer fordítva volt. 1871-ben a Pozdech módszere szerint szereltetett fel. 231 frt 13 kr.-ba került. A koronán látható is a: Patent Pozdech J. Pest.

A középső harang teljesen az ujkor műve. Egyik oldalán ez a felirat olvasható rövid sorokban egymás alatt: *Isten dicsőségére öntette a szentgericzei unitária ekklézsia 1870. évben*. Másik szembelevő oldalán ez van: *Ezen harangot öntötte Hülzer Ignác Bécsujhelybe. És új módor szerint felszerelte Pozdech József Pesten 1870*. A harmadik oldalon a hit, remény és szeretet jelvénye van s felette a világosságot árasztó nap képe. A szembe levő oldalon ékeskedik a magyar korona, minek látása szintugy jól esik a szemnek, a vallássság a hazafissággal fogván kezét. Felül a koronán szintén a „Patent Pozdech J. Pest“ látható. Alól a harang száján kereken szólófürtök, fennebb virágos metszések kereken; a koronája alatt kereken ismét nagy virágos metszések, közbe-közbe bogyókkal. Az egésznek kinézése ókori szinezetü.

Urasztali készletek.

Urvacsorai pohár jelenleg három van, melyek közül egyik a férfiak-, másik a nők részére, harmadik pedig a betegeknek adandó urvacsoráláskor használtatik. Legrégibb ezek közül a nők által használt ezüst és kívül-belől aranyozott, talpán és szárán szép virágokkal ékitett pohár ezen felrattal: *Ecclesia szentgerlicensis me possidet. Quotiescunq̄ue calicem hunc bibetis, mortem domini annunciate do nec veniat*. 1. Cor. 11. v. 26. A. D. 1648.

A második időrend szerint utána következő félfertályosnyi szintén ezüst pohár félujnyira a szája körül szintén aranyozott, növénylevelekkel diszitve talpán, és öble alsó részén. Felirata ez: *Szent Gericezi Tóth Jánosné Gál Susánna készítette Isten Dicsőségére 1798*.

A harmadik s legnagyobb, mintegy félkupáskora pohár egészen ujkori; egészen egyszerű, de izléses, belől aranyozott s kívül is mintegy négy ujnyira a szájától lefelé; különben egészen ezüst s ez van szép apró betűkkel írva: *Az egy igaz Isten tiszteletére, a Szent Gericezi Unitária Ecclesia használatára, néhai esperest Kozma Ger-*

gely s neje Pataki Anna és elhalt fiaik Ferencz és József emlékére, élők fiaik László, Endre és Tamás buzgóságából.

Legelőbb szent Urvacsorára használtatott az erdélyi unitárius vallásközönségnek 1865-ik évben August. 27-én Szent-Gericzén tartott zsinati gyűlésekor.

A pohár használaton kívül belől bársonnyal bélelt kapocs börtokban áll.

Továbbá van két egy-egy régi kupásnyi ónkanna fedéllel ellátva. Az egyiknek oldalán nem tudni vajjon az ajándékozó, vagy az azt készítő mesterember eszméje volt-e? kétfejű sas van kimetszve, talpán pedig, mi utólagos belévágásnak látszik: *B. J. 1737.* A másik szintoly alaku, csak szája és talpa körül virágos metszések vannak s alsó részén nagy nyomtatási betűkkel bevésve ez áll: *Ajándékozták T. Boros György ur és nője Toth Juliánna 1854.*

Van egy óntányér, egészen egyszerű sima munka, szája szélén alul ezen betűkkel: *Sz. G. U. Ekk. 1817.* s van egy lapos nagy óntál, szintén egyszerű munka s ennek is szája szélén alul ezek a betűk: *J. K. A. Sz. G. U. Ek. 1817.* Ez a Jakab Klára ajándéka.

A most használatban levő terítők ezek: az urasztalának állandó beterítésére egy vereses virágu takács szöttes kamuka abrosz selyem rojttal, *szentgericzei unitár. eklézsiának 1852.* t. Farkas Györgyné Szilágyi Sára asszony ajándéka. — Van urvacsoravételkor való használatra egy szép fejér rojtnélküli kamuka abrosz -- Van egy vereses, fejér virágokkal átszőtt abrosz.

És van az urvacsorai edények leterítésére használt fejér atlasz közepén virágokkal diszitett s szélein csipkével kerített keszkenő, melynek egyik szegletén az ajándékozó (Biás Karolina) gyönyörűen kivarrott monogrammjá, másik szegletén szintén szép kivarrással ez a felirat: *szentgericzei unitária eklézsiának.*

Nem éppen idetartozik, de itt emlitem meg azt is, hogy van egy fekete bársony szószéktakaró, mi állandóan a szószéken áll e felirattal: *Isten dicsőségére F. J. emlékére 1853.* Fennebb szintén említve van.

Eklézsia jövedelmei.

Rendes jövedelmei tőkék kamatai, földek hasznóbére s az erdőkből a szükséghez mérten több vagy kevesebb adatván el évente, jött egy vagy kétszáz forint; de már a java, keménye ezeknek is nagy részben levágotott s innen is csökken a bevétel. Urvacsorai alamizsna 4—6 fr.

Lélekszám.

Azt írja Orbán B. a Székelyföld czimü műve Szentgericzére vonatkozó részében, hogy e község a pápai dézmák regestrumában *S. Gerecia, Sancta Gratia és Sancta Cruce Gerecia* néven mint a 14-ik század elején már virágzó, önálló egyházközség van bejegyezve.

Az 1567-ik évi regestrumban *Zent Gereche* néven 19 kapuval fordul elő.)*

A marosi egyházkör vizsgálószéki jegyzőkönyvében pedig ez áll a lélekszáma vonatkozólag: *Anno 1693, 26 febr. Tempore generalis visitationis az Sz.-Gerliczei Unit. Ecclesiának . . . praesente Rrendo superintendente Michaelae Almasino. Auditorok tanáltattak az visitation Sz.-Gerliczen nro 35.**)* Mindezekből látható, hogy a község és eklézsia is elein kicsi volt. De a növekvés, a gyarapodás szembetűnő idővel. Ugyanis nem hirok adattal, hogy 1693-tól fogva 1800-ig számba vették volna a lelkeket, bárha több ízben volt itt gen. visitatio, de az ekkori számbavételnél nagy a számbeli gyarapodás, mert már 246-ra van emelkedve s ujjaraszt van 17.

1816-ban már még szembetűnőbb a gyarapodás, mert már a számbavett lelkek száma 409-re emelkedett.

1847-beli pöspöki vizsgálatkor 580 l. találtatott; az 1880. évi püspöki vizsgálat jegyzőkönyvében 780-ra van téve a lelkek száma, mi ha hiteles számbavétel alapján s nemcsak hozzávetőleges bemondás alapján iratott, akkor mostanig el a gyarapodás nem igen nagy, mert az utóbbi kimutatás szerint 802 a lélekszám. Természetes, hogy erre is a teljes hitelesség pecsétjét ráütni mindig kételkedve lehetne, mert a kivándorlás vasuthoz, cselédségre, nap-számosságra csaknem folytonos, kikből időnkint, mint kasba a méhek apránként vissza is térnek vagy egyik vagy másik.

Az eklézsia pecsétje.

1845-ig nincs semmi nyoma, hogy az eklézsianak pecsétnyomója lett volna. Ekkor készítettett egy kerekded alaku (ovalis) rész-pecsétnyomó ilyen körirattal: *Szentgerliczei unitár. sz.-egyház pecsétje*. Természetes, hogy ezen is, mint harangon, urasztali készleteken sat. jelvényül közepén: szőlőlevelek és fürtök, illetőleg gerezdek vannak, meglehetősen tisztán belémetszve. Ezen köriraton a 80-as években az a változtatás esett, hogy a község neve is hivatalosan *Szentgerliczének* állíttatván meg, a felirat is *szentgerliczei* helyett *szentgericzei*-re javíttatott ki.

Ujabbán készítettett az esperesi hivatal által az egyházkör minden eklézsiaja számára, jobban mondva lelkészi használatra kautsuk bélyegző, mely minden tekintetben czélszerűbb, mert könnyebb a veleváló bánás, mint az eddigi réz pecsétnyomókkal volt. A szentgericzei lelkészi hivatal bélyegzőjén, mely hosszszudad alaku, ez a felirat: *Szentgericzei unitárius lelkészi hivatal*.

Papi- és mesteri jövedelem.

Van a papság használatában mintegy 19 hold föld, melyből rét körülbelől 14—15 szekérszénát termő lehet. — Van 100—110

*) I. Székelyföld II. k. 56. lap.

*) I. Protocolon Dioeceseos unitariae Marusiensis 286 Az esperesi levéltárban.

kalongya buza s kellene, hogy legyen ennek megfelelő mennyiségű zab is, de ez örök időktől fogva mostanig a hivek és belső emberek között, bár többenmű megegyezés jött létre s maga a főtanács is az egyeztetet szentesítette, mégis örökös botránykő volt s lesz míg a kepeváltság le nem veszi a napirendről. Így kap évenként a pap 20 kalongya zabot, szemül mintegy 60 vékát s musttal fizetve 10—12 veder mustot. Ha pedig a mustnak jó ára van, akkor egy része e helyett 1 frtot fizet. Tehát szinte a hány ember, annyiféleképpen fizeti a zabbért, látszik rajta, hogy ez egy teher, mely nem könnyű s egy iga, mely nem gyönyörűség. Van még csősül fizetve körülbelől 500 véka törökbuza, 6 öl tüzifa, alapítványi kamat 12 frt 32 kr. a néhai *Boros György és Toth Juliánna* meg a *Nagy Mártonné—Sófalvi Zsuzsánna* kegyes alapítók alapítványi tőkájök után s az ákosfalvi eklézsiától kepeváltság czimén 30 frt.

A mesteri jövedelem körülbelől fele a papi jövedelemnek s ezen felül van tandija a tankötelesek száma szerint 70—80 veder must.

S ezzel be is zárom leírásomat, kérve az olvasót, hogy ne alkalmazza arra a szigoru bíráló mértékét. Minden ily munkálat egy homokszem egyházunk történelme megírásához.

ÜRMÖSI KÁLMÁN.

Egyháztörténelmi adatok.

CXXIV.

Egy püspöki körlevél a mult százév végéről.

II. József császárnak „A vallásbéli toleranciáról (türhetség-ről) szöllő felséges királyi rendelése, Melly Magyar Országot és az hozzá kapcsolt Tartományokat illeti“ 1781. oct. 29. lett kihirdetve; az osztrák örökös tartományokban valamivel előbb, oct. 13-án. Az ezen rendelettel szemben tanusítandó magatartást írja körül a maga lelkészei számára Hay János Leopoldnak, „Isten és az apostoli szék kegyelméből königgrätzi püspöknek“ u. a. év november 20-ról kelt körlevele, melynek lényeges részeit az alábbi sorokban bemutatjuk, tanulságul az idők jelein és változásain elmélkedni szeretőknek. A türelmi parancs következményei, s a nálunk napirenden levő egyház-politikai reformok által létesítendő helyzet között ugyan kevés az analogia; de a küzdelem, mely szemeink előtt lefolyik, lényegileg ugyanaz, a mi volt száz és több év előtt: az állami fenség küzdelme a hierarchia hatalma ellen. Halljuk, hogyan ítelt akkor a római egyház egy fölkennt püspöke az állami hatalmat képviselő császárnak intézkedéseiről.

„Közöltetik veletek — úgymond — szeretett társaink a lelkészi tisztségben, felséges császárunk és királyunk törvénye, a mellyel ő, valamennyi alattvalói iránti egyenlő szereteténél fogva, a vallás tárgyában kiadott régi büntető határozatokat mint egy ütással érvénytelenekké teszi, a protestánsoknak, úgy az ágostai, mint a helvét hitvallást követőknek lelkiismeret és a vallás magán-gyakorlata tekintetében teljes szabadságot nyujt, *ez által az államnak eddig sok szétszórt tagjait egy családdá olvasztani akarja*, azokat, a kiket a dogma különbözősége s *az előbbi törvények kényszere eddig egymástól elválasztott, a keresztény szeretet eltéphetlen kötelékével állandóan egyesíteni óhajtja*, a vallás különbözőségét tekintetbe nem véve számtalan jó polgárt, erkölcsös, a törvényeknek engedelmeskedő, mesterségekben kiváló alattvalókat a haza keblére ölelni, sajátul fogadni, s az egyének békéjéről, s az állam jóllétéről lehetőleg gondoskodni kíván.“

„Jól tudjátok, hogy az Istentől számunkra rendelt fejedelmek-